

ILK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARGA CHET TILINI O'RGATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Mustaqillik sharofati bilan barcha sohalarda boshlangan tub islohotlar ta'lim sohasida ham yangilanish, rivojlanish davrini boshlab berdi. Ta'lim sohasida ulkan islohotlar amalga oshirildi va oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunining asosiy vazifasi ham mamlakatimizda xorijiy tillarni mukammal biladigan yuqori malakali, sifatli kadrlar tayyorlashga qaratildi. Qararlarda belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida chet tili o'quv jarayonlarini boshlang'ich sinflardan boshlab boshqichma-bosqich tashkil etish hozirgi kunning asosiy vazifalaridan biridir. Jamiyatning rivojini, gullab-yashnashini, taraqqiyotini ta'minlovchi vosita til hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarga chet tilidan chuqur va mustahkam bilim berish, shu bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalari va malakalarini hosil qilish mutaxassis pedagoglar oldiga ulkan mas'uliyat yuklaydi. Ushbu maqolada ilk maktab yoshidagi bolalarga chet tilini o'rgatish o'ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: talaffuz mashqi, ilk o'rganuvchi o'quvchilar, ta'lim mazmuni, predmetli (real narsalar), til ko'nikmalari.

Радикальные реформы во всех сферах, начавшиеся благодаря обретению независимости, положили начало периоду обновления и развития в сфере образования. Огромные реформы были осуществлены и осуществляются в сфере образования. Основной задачей Закона Республики Узбекистан "Об образовании" является подготовка в нашей стране высококвалифицированных, качественных кадров с отличным знанием иностранных языков. Одной из основных задач на сегодняшний день является поэтапная организация процессов обучения иностранному языку с начальной школы, чтобы обеспечить выполнение поставленных в решениях задач. Язык является средством обеспечения развития, процветания и прогресса общества. Обеспечение учащихся глубокими и прочными знаниями иностранного языка в начальной школе, формирование навыков и умений применять эти знания на практике возлагает большую ответственность на профессиональных педагогов.

Ключевые слова: произносительные упражнения, первокурсники, содержание обучения, предмет (реальные вещи), языковые навыки.

In this article is about the pupils gathering careful during the german lessons. It will help to learn foreign languages to the pupils. The teacher must interesting the pupils for the lesson. Today in Uzbekistan special attention is paid to the study of foreign languages. The decrees issued by our government and the conditions created create the task of shaping the German language of young people, from preschools to universities. The development of students' language skills in German has also become a topical issue. Listening comprehension is one of the most important language skills in learning a foreign language. This dissertation collects information on various methods, techniques and exercises that help to develop listening and comprehension skills, and analyzes their practical effectiveness.

Key words: german lessons, language skills, listening comprehension, grammar, learn foreign languages.

Kirish. Ilk maktab yoshidagi bolalarga chet tilini o'rgatish o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ilk maktab yoshidagi bolalarda og'zaki nutq yaxshi rivojlangan bo'ladi. Ular mukammal qobiliyat egasi bo'lib atrofida sodir bo'layotgan voqea-hodisalarni, berilgan ma'lumotlarni to'g'ridan-to'g'ri qabul qiladi. Bolalarga chet tilini o'rgatishda ularning psixologik xususiyatlarini va dars jarayonida berilgan vazifalarni mustaqil bajara ololmasliklarini inobatga olish kerak. Og'zaki nutqni o'rgatish jarayonida turli o'yinlardan foydalanish chet tilini tez va oson egallashlariga

sabab bo'ladi. O'yinlar orqali tushuntirilgan dars materiallarini o'quvchilar yaxshiroq tushunadilar, qabul qiladilar va eslab qoladilar. Bolalar ayni shu yoshlarida taqlidga moyil bo'ladilar. O'qituvchi qanday harakatni bajarsa, chet tilidagi so'zlardan ko'proq foydalansa, o'quvchilar darhol ilg'ab takrorlashga tushadilar. Kichik yoshdagi bolalar, ayniqsa, qoliplashgan, zerikarli darslardan tez charchaydilar va bu tarzda o'tilgan darslar bolaning til o'rganish jarayoniga hech qanday ijobiy natija bermaydi. Dars jarayonida bolalarning diqqati va e'tiborini ko'proq o'ziga jalb etuvchi predmetlar

ya'ni ko'rgazmali qurollardan foydalanib, turli xil o'yinlarni tashkil etish tilni mukammal egallashning muhim omili sanaladi. Chunki ilk maktab yoshidagi bolalar o'yinqaroq bo'lib, o'yin tarzida o'tilgan mavzu bola ongiga chuqurroq singadi.

Asosiy qism. O'qituvchi dars jarayonida topshiriqlar beradi, tushunish jarayonini yengillashtirish maqsadida turli o'yinlar, harakatlar va ko'rgazmali qurollar bilan izohlaydi. So'zlarni takrorlash, takroriy ravishda so'zlash orqali o'quvchilar o'tilgan mavzuni qay darajada egallaganliklarini namoyon qiladilar. Darsdagi yana bir muhim jarayonlardan biri shuki, bolani rag'batlantirish yoki "jazolash" jarayoni: bunda rag'bat sifatida o'quvchiga biror kichik sovg'a berish (masalan koptokcha) "jazo" tariqasida esa o'zlashtirishi qiyin bo'lgan o'quvchiga chet tilida eng kamida beshta so'zni qayta-qayta takrorlash orqali yoddan aytish buyuriladi.

Bolaga eng avvalo o'z ona tili va o'rgatilayotgan til o'rtasidagi farqni o'rgatish kerak. Chet tilidagi so'zni o'rgatish jarayonida to'g'ri talaffuz va intonatsiyaga alohida e'tibor qaratish kerak. Talaffuzni mashq qilish jarayonida tinglab tushunish bilan birga, og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga mo'ljallangan mashqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Talaffuz mashqi chet tili o'qitishning tarkibiy qismi bo'lishi shart. Ilk o'rganuvchi o'quvchilarga ta'lim mazmuniga mos o'yinlarni tanlash maqsadga muvofiq. Predmetli (real narsalar) o'yinlar darsni mazmunli tashkil etishga yordam beradi. Masalan, dars mavzusidan kelib chiqib, koptokni bir-biriga uzatish orqali mavzuga oid so'zlarni ketma-ketlikda aytish, ranglarni bir-biridan ajratish va o'zlari aytgan so'zlar ishtirokida ega va kesimdan iborat sodda gaplar tuzish va boshqalar.

Bolalarga chet tilini o'rgatish ularning ongini oshirishga, xotirasini esa charxlashga yordam beradi. Chet tili o'qitishga mo'ljallangan darsliklarda tili o'rganilayotgan mamlakatning bayramlari, urf-odatlar va millatning o'ziga xos xususiyatlari aks etgan bo'lishi kerak. Bundan tashqari o'quvchilarga o'z ona tili va o'rgatilayotgan tilning o'xshash va no'xshash tomonlarini qiyoslab o'rgatish lozim. Qiyoslab o'rgatish tilni tezroq o'rganish imkonini beradi. O'qituvchi boladagi o'ziga xos bo'lgan qobiliyatni anglashi va shuni e'tiborga olgan holda ta'lim berishi kerak. Ba'zi bir o'quvchi tinglab tezroq tushuna olsa, boshqa bir o'quvchi esa ko'rgan narsasini tez ilg'ash qobiliyatiga ega bo'ladi. O'qituvchi tajribali, sezgir bo'lishi kerak. O'qituvchi o'z kasbining fidoyisi bo'lishi, o'quvchilariga o'z mehrini bera olishi, shu bilan birga ijodkor bo'lishi kerak. Yevropa adabiyotining

buyuk vakili, o'zining asarlari bilan dovruq taratgan va ko'plab munozaralarga sabab bo'lgan modernizm adabiy yo'nalishi asoschilaridan biri Frans Kafka shunday degan edi: "Ijodkor uchun ijod – azoblanishdir. U o'zini azobga solish bilan yangi uqubatlardan xalos bo'ladi. U pahlavon emas, faqat o'z mavjudoti qafasiga qamalgan yaltiroq qushdir." Zamonaviy fikrlashga, yangicha dunyoqarashga va ilg'or tajribaga ega bo'lgan pedagoglar bugun yosh avlodga har qachongidanda ko'proq kerak.

Chet tilini o'rganishda takrorlash talaffuzni yaxshilashga va chet tilida ravon gapirishga katta yordam beradi. Dastlab til o'rganayotgan o'quvchi notanish so'zlar talaffuzida bir qancha xatoliklarga yo'l qo'yadi. S.I.Berishteyn aytganidek, "O'zimiz talaffuz qilishni biladigan tovushlarnigina biz mutlaqo to'g'ri eshitamiz." So'zlarni qayta-qayta takrorlash orqali o'quvchilar xatolardan holi bo'ladilar. Og'zaki nutqning rivojlanishi bola uchun muvaffaqiyatli ta'limning yaqqol namunasidir. O'quvchi tilni nazariy jihatdan qancha ko'p o'rganmasin, og'zaki nutqda undan foydalanishda no'noqlansa bu yetarli natijani bermaydi. Ilk maktab yoshidagi bolalarga chet tillarni o'qitishda turli metodlarni integrallashtirilgan holda qo'llash samaralidir. Turli metodlarni integrallashtirilgan holda qo'llash jarayonida bolalarning xususiyatlarini ham hisobga olish zarur. Har bir bolaning tashqi va ichki xususiyatlarini hisobga olgan holda to'g'ri tanlangan har bir metod bolalarning til bilish ko'nikmalarini oshirishda asosiy onil bo'lib xizmat qiladi. Amerikalik psixolog Djeyms Asher tomonidan "To'liq jismoniy faollikka yo'naltirilgan metod" yaratilgan. Unga ko'ra o'quvchilarga berilayotgan og'zaki ko'rsatmalar, dars jarayonida berilayotgan turli topshiriqlar turli jismoniy harakatlar orqali amalga oshiriladi. Ilk maktab yoshidagi bolalar o'yinqaroq, tabiatan harakatchan, taqlid qilishga o'ch bo'lganliklari bois ushbu "To'liq jismoniy faollikka yo'naltirilgan metod" ular uchun juda qulay va samarali hisoblanadi. Chunki ilk maktab yoshidagi bolalarga darslar o'yin va harakatlar orqali o'rgatiladi. Jismoniy harakatlar til o'rganish jarayonini tezlashtiradi. Jismoniy harakatlar orqali tushuntirgan so'zlar o'quvchilarning so'z boyligini oshiradi. Ushbu metoddan foydalanishda o'qituvchi ko'rsatma beradi va har bir ko'rsatmani beradi, tushunarli bo'lishi uchun har bir gapni xatti-harakatlar orqali yoki rasmlar orqali ko'rsatib beradi.

Muhokamar va natijalar. Til o'rganish murakkab jarayon hisoblanadi. Akademik Aleksey Nikolayevich Leontyevning nutq faoliyati nazariyasiga ko'ra faoliyat mazmunini harakatlar tashkil etadi. Bizga ma'lumki, hozirda chet tili

110 boshlang'ich sinfdan boshlab o'rgatilmoqda. Birinchi sinfdan o'quvchilarimizga chet tilini o'yinlar asosida alifbosiz, ikkinchi sinfdan boshlab esa alifbo asosida o'rgatilmoqda. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida chet tilida ilk o'qitish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi. Qisqa vaqt ichida chet tili alifbosi asosida ilk o'rganuvchiga o'qish va yozish o'rgatiladi, o'qish va yozishga ko'nikma hosil qilinib, uni takomillashtira boriladi. Takomillashgan ko'nikma malakaga aylantiriladi, malaka mustahkamlanadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida chet tilini mukammal o'zlashtirilishi, chet tili o'qitishning muvafaqqiyati ilk saboq o'rgatishga, ya'ni ilk o'rgatishni qanday tashkil etilganligiga bog'liq. Savod o'rgatish jarayonini to'g'ri tashkil etish chet tili o'qituvchisining zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklaydi. Shunday ekan, savod o'rgatish jarayonida ilk chet tilini o'rganayotgan o'quvchi ko'p o'qishi va yozishi zarur. O'qish uchun ham, yozish uchun ham harflarni mukammal egallash maqsadga muvofiq. Harflar mukammal egallansa, darslikdagi o'quvchilarning yoshiga mos kichik matnlar ustida ishlash oson bo'ladi. O'quvchilar kichik matnlarni o'qiydilar, yozadilar. Yangi so'zlarni turli o'yinlar orqali o'rganadilar va takrorlaydilar. Takrorlash o'quvchini faollashtiradi, malakani mustahkamlashlashga yordam beradi, qobiliyatini o'stiradi. O'qish va yozish jarayonida harfni tovushga va aksincha, tovushni harfga aylantirish bosqichi bo'lgani uchun bu ikki ko'nikma birgalikda, parallel ravishda hosil qilinadi. Chet tilida savod o'rgatish jarayonida chet tili tovush va harflar sistemasining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish talab etiladi.

Chet tilini ilk o'rganayotgan o'quvchi o'qish jarayonida bir harfnigina ko'radi, uni "bilish" o'zbek tilidagi mos kelgan harf bilan qiyoslaydi. Harfni ko'rishi bilan uni ovoz chigarib o'qiydi. O'qituvchi bilan hamkorlikda bo'g'inni, keyin oldingi bo'g'inni yodda tutib, yana kamida bir bo'g'inni o'qishi kerak. O'qituvchi o'quvchining o'rganishiga yaqin ko'makdosh. O'quvchilarimiz o'qishda ma'lum qiyinchiliklarga duch keladilar. So'zni o'qish uchun undagi tovushlarni aytishning o'zi kifoya emas, har bir harfni idrok qilish, tovushlardan bo'g'in, bo'g'indan so'z hosil qilishi va har bir o'rgangan so'zning tarjimasini bilib olmog'i lozim. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ongli o'qishga katta ahamiyat beriladi. O'qituvchining tushuntirishi, turli ko'rgazmali qurollar, rang-barang mavzuga oid rasmlar, savollar ongli o'qishni ta'minlaydi. Ovoz chiqarib o'qish ham o'qishning ongli bo'lishiga yordam beradi. Chet tilini ilk o'qishga o'rgatishda tovushlarni qo'shish qiyin harakat hisoblanadi. Ko'pincha,

o'quvchilar tovushlarni alohida talaffuz qiladilar, ammo bo'g'in hosil qila olmaydilar. Buning sababi fiziologik asosga ega. Bizga ma'lumki, har bir tovushni alohida talaffuz qilganimizda nutq organlari bo'lmish til, lablar, yumshoq tanglay, kichik til, o'pka, ovoz paychalari harakatda, to'xtagan holatda, har xil holatda bo'ladi.

Ilk maktab ostonasiga qadam qo'ygan o'quvchi maktab hayotiga ko'nikishi, o'z ona tilini o'rganish bilan bir qatorda yana boshqa bir chet tilini ham o'rganishi lozim. Bunda, albatta, aziz ustozlar, hurmatli ota-onalarning ko'magi bolajonlarga as qotadi. Ilk boshidanoq bolajon o'zlashtirib olishga harakat qilishi lozim. Chet tili o'qituvchisi bola xarakteridagi o'zgarishlarni sezgirlik bilan anglashi, tilni o'rgatishda ta'lim metodlaridan foydalanib ijodiy yondashishi kerak. Boshlang'ich sinflarda chet tilidan dars berayotgan o'qituvchilar yetuk psixolog, mohir pedagog, ijodkor, darsni mazmunli uyushtira oladigan tashkilotchi bo'lishi zarur. Bolalik olamidan maktab atalmish ilm koshonasining ostonasiga birinchi bor qadam qo'ygan bolajonni maktab ta'limiga tayyorlash masalasida o'qituvchi, ota-onalarning hamkorligi muhim sanaladi. Ota-onalar yig'ilishlarida maktab ta'limining vazifalari, bolalarning aqliy va jismoniy o'sishlariga qo'yiladigan talablar tushuntirilishi kerak. Tushuntirishlar o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etishga yordam beradi. O'yinlar orqali tashkil etilgan darslarning ham o'ziga xos usuli bor. Ilk maktabga qadam qo'ygan o'quvchini atrofdagi turli narsalar, voqea-hodisalar qiziqtiradi. O'qituvchi o'quvchilarni chet tilining birinchi darsidayoq fanga qiziqtirishi kerakki, ikkinchi darsda o'quvchilarning diqqat-e'tibori markazlashib, o'rganishga nisbatan intilishlari ortib, o'zlashtirish qobiliyatlari o'sadi. Chet tili o'qituvchilariga cheksiz mas'uliyat yuklanadiki, ular maktab hayotiga birinchi bor qadam qo'ygan murg'ak bolajonlarning zamonaviy bilimlarni egallashlariga yo'l ochib beradilar. Bolajonlarga o'zga bir chet tilini o'rgatadilar va ularda ilmiy dunyoqarash elementlarini shakllantiradilar. Boshlang'ich sinflarda chet tilidan dars berayotgan o'qituvchilar chet tilini o'rgatish jarayonida bola xarakteridagi o'zgarishlarni sezgirlik bilan payqashi va ta'lim metodlaridan ijodiy foydalanishi lozim. O'quvchilarning o'qishga munosabatlari, aql-idroklari kichik maktab yoshidan shakllanadi.

Xulosa. Demak, boshlang'ich sinflarda chet tilidan ta'lim berayotgan o'qituvchilar yetuk pedagog, ijodkor uslubchi va boshlang'ich sinf o'quvchilari faoliyatini mazmunli uyushtira oladigan tashkilotchi bo'lishlari zarur. Yoshlarning har tomonlama yetuk, barkamol kishilar bo'lib voyaga yetishlari uchun xizmat qilayotgan

pedagogning o'zi ko'p tarmoqli bilim sohibi bo'lishi, yoqimli nutq va muomala madaniyati bilan puxta qurollanishri, xalq, Vatan va jamiyat oldidagi burchlarini to'g'ri tushunib, sabot va matonat bilan ishlashi kerak. O'quvchilarning har tomonlama yetuk, barkamol insonlar bo'lib voyaga yetishlari uchun o'zining xizmatlarini ayamayotgan pedagoglarimizning o'zida ajoyib fazilatlar mujassamlashgan bo'lishi lozim. Darsda takrorlash

ko'proq bo'lishi kerak. Nemis tilida "Übung macht den Meister" degan maqol bor. O'zbek tilida bu maqolning muqobil varianti "Takrorlash bilimning onasi" deb beriladi. Darhaqiqat takrorlash ayniqsa chet tili darslarida asosiy o'rinni egallaydi. Xulosa o'rinda shuni aytish kerakki, til o'rgatish o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'ziga xos xususiyatni inobatga olib darslar o'tilsa o'zining ijobiy samarasini beradi.

Adabiyotlar

1. Jalolov J.J. Chet tili o'qitish metodikasi. -Toshkent: "O'qituvchi", 1996.
2. Kiyamova M.S. Chet tili o'qitish metodikasi. -Toshkent: "Musiq", 2019.
3. Zaripova R.A. Chet tillar o'qitish metodikasidan qo'llanma. -Toshkent: "O'qituvchi", 1986.
4. Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. -Toshkent: "O'qituvchi", 1992.
5. Hojiyev A.P. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. -Toshkent: "O'qituvchi" 2002.
6. G'ulomov Y. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari. -Toshkent: "O'qituvchi" 1992.